

Eider (*Somateria mollissima*) (A063)

1. Status:

Niet in Bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000 relevant als broedvogel én als niet-broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: De eider is een forse, aan zout water gebonden eend. Het is een broedvogel van kwelders en duinen in de nabijheid van uitgestrekte intergetijdengebieden (Waddenzee). De broedgebieden van de eider liggen in de kustgebieden van de gematigde en noordelijke klimaatszones van het noordelijke halfrond. De populaties van Groot-Brittannië en Ierland, rond de Waddenzee en de Oostzee, Scandinavië tot Nova Zembla, rond de Witte Zee en rond de Zwarte Zee behoren tot de 'nominale' ondersoort *mollissima*. De eiders die broeden op de Orkneys, Shetlands en Faroëreilanden, van Spitsbergen tot Noordoost Canada, en in andere delen van noordelijk Noord-Amerika tot in Oost-Siberië behoren tot andere ondersoorten. De Europese vogels overwinteren in de kustgebieden tot aan de Golf van Biscaye, met een zwaartepunt langs de Deense Oostzeekust. De Nederlandse broedvogels zijn hoofdzakelijk standvogels of korte-afstandtrekkers; vrouwtjes zijn trouw aan de broedplaats, mannetjes vertonen meer zwerfneigingen.

Relatief belang binnen Europa: De staat van instandhouding van de eider in de Europese Unie is volgens 'BirdLife' gunstig. Bij de ondersoort *S. m. mollissima* worden vijf populaties onderscheiden. De voor Nederland relevante populatie (Waddenzee en Oostzee) wordt geschat op 1.030.000 vogels en neemt af.

1. Broedvogels: Het Nederlandse broedvogelvoorkomen van de eider ligt aan de zuidgrens van het Europese broedverspreidingsgebied. De dichtstbijzijnde broed- en winterpopulaties van enige omvang bevinden zich in Noord-Engeland en Denemarken. De Europese populatie als geheel (490.000-610.000 paren in landen van de Europese Unie waarvan 2% in Nederland), is toegenomen in de periode 1970-2000. De staat van instandhouding van de Europese populatie is aangemerkt als gunstig. Recentelijk vinden echter op lokale schaal sterke afnames van de aantallen broedvogels plaats.

2. Niet-broedvogels: De eider is jaarrond aanwezig in Nederland, vooral op het zoute water. Een deel van onze broedvogels trekt vooral in koude winters zuidwaarts en wordt dan vervangen door Deense en Zweedse broedvogels. Naar schatting verblijft 100% in de gebieden waar de watervogelstand wordt gevolgd ('monitoringsgebieden'). Het seizoensmaximum van de in Nederland aanwezige vogels (valt in januari en bedroeg in 1999/2000 t/m 2003/2004 gemiddeld ongeveer 110.000 vogels, waarmee Nederland totaal naar schatting 11% van de internationale Europese populatie herbergt.

3. Bijdrage van gebieden

3.1 Broedvogels

Huidige verspreiding en voorkomen binnen Nederland: Vrijwel de gehele Nederlandse broedpopulatie van de eider nestelt op de Waddeneilanden (met name op Vlieland, Terschelling en Schiermonnikoog). Zeer kleine aantallen broeden langs de Fries-Groningse Waddenkust en in het Deltagebied (op Neeltje Jans en in de Oosterschelde). De natuurlijke verspreiding betreft uitsluitend de kust.

Verspreidingskaart eider (broedvogel)

Huidig voorkomen en Natura 2000: In de periode 1999-2003 werden gemiddeld 9.000 eiderparen geteld. Vrijwel alle eiders broeden in onder de Vogelrichtlijn aangemelde gebieden: 99% van de paren.

Gebied	Gemiddelde 99-03
(001) Waddenzee	2.700
(006) Duinen Schiermonnikoog	2.500
(003) Duinen Vlieland	2.100
(002) Duinen en Lage Land Texel	110
(005) Duinen Ameland	54

Aantal broedparen eider in Natura 2000 gebieden

3.2 Niet-broedvogels

Huidige verspreiding en voorkomen binnen Nederland: Buiten het broedseizoen vertoeft de soort voornamelijk in de Waddenzee (waar een deel van de Nederlandse broedvogels overwintert, aangevuld door grote aantallen van Scandinavische oorsprong). Sinds begin jaren negentig verschuiven de eiders, onder invloed van voedseltekorten, meer en meer uit naar de aangrenzende Noordzeekustzone.

Verspreidingskaart eider (niet broedvogel)

Huidig voorkomen en Natura 2000: Eiders bevinden zich in ons land doorgaans in Vogelrichtlijngebieden. De Waddenzee (001) is verreweg het belangrijkste gebied met ongeveer twee derde van de Nederlandse vogels, daarna volgen de Noordzeekustzone (007), dat vooral sinds begin jaren negentig belangrijk is, en de Voordelta (113).

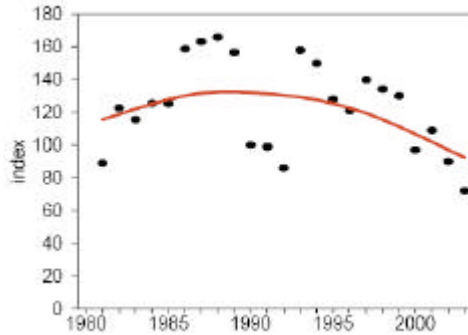
Gebied	Functie: foerage ren of slapen	Gemiddeld seizoens- maximum 99/00-03/04
(001) Waddenzee	f	68.000
(007) Noordzeekustzone	f	26.200
(113) Voordelta	f	2.500

Voornaamste functies en gemiddelde aantallen eider in Natura 2000 gebieden

4. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

4.1 Broedvogels

Trends in Nederland: Na eeuwenlange afwezigheid, waarschijnlijk door exploitatie, vestigde de eider zich rond 1900 weer als broedvogel in Nederland. Na de Tweede Wereldoorlog nam het aantal broedparen sterk toe. In de jaren 1960-1970 stortte de stand echter in door vergiftiging van de vogels. Na een herstelperiode nam het aantal rond 1990 weer sterk af door gebrek aan schelpdieren. De Nederlandse broedpopulatie omvatte in de periode van herstel in 1979-1983 gemiddeld 4.500 paren. In de periode 1999-2003 omvatte de populatie gemiddeld 9.000 paren, waarbij de aantallen lager waren dan in de periode ervoor.

Aantalsontwikkeling broedparen eider

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse broedpopulatie laat sinds 1981 (1981-2003) een matige toename zien. Over de periode 1994-2003 vertoont de landelijke trend een matige afname.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig.

Vanaf 1973-1977 is het broedverspreidingsgebied groter geworden, met 61%. In het totaal is de soort als broedvogel in 56 atlasblokken aanwezig, uit 3 verdwenen en in 16 atlasblokken verschenen. Deze uitbreiding heeft echter betrekking op qua aantallen marginale broedgebieden (de eider broedt vanaf eind jaren 1980 op Neeltje Jans, sinds de jaren 1990 op de Fries-Groningse kwelders).

Beoordelingsaspect populatie: zeer ongunstig.

De toestand van de broedpopulatie van de eider wordt als zeer ongunstig beoordeeld vanwege de slechte voortplanting in de recente tijd. Vanaf ca. 1975 (4.000 paren) is de broedpopulatie meer dan verdubbeld, maar na 1997 lijkt er sprake van een scherpe afname. Het populatieniveau van 2003 en 2004 is circa 25% lager dan de referentiecijfer dat voor het oordeel 'gunstig' is vereist.

Beoordelingsaspect leefgebied: zeer ongunstig.

De recente afname van de broedpopulatie van de eider hangt samen met een afname van de voedselbeschikbaarheid en daaraan verbonden sterfte.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig.

Het Beleidsbesluit Schelpdiervisserij 2005-2020 lijkt gunstig voor de eider, vooral gezien de regel dat 85% van het in het voorjaar opgeviste mosselzaad op percelen in de Waddenzee uitgezaaid moet worden.

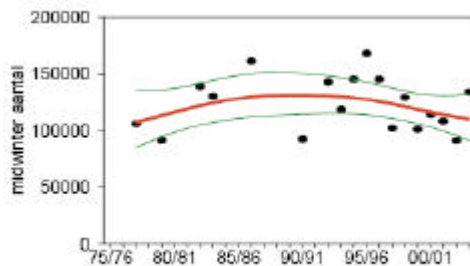
Definitie gunstige staat van instandhouding: Vanuit populatie-ecologisch oogpunt is een broedvogelpopulatie van ten minste 20 sleutelpopulaties van de eider nodig, die ieder tenminste uit 20 paren bestaan (> 400 paren). Indien men echter het populatieniveau van rond de eeuwwisseling als uitgangspunt neemt, is het behoud van een aantal paren van ten minste 8.000 na te streven. Behoud van omvang en kwaliteit van het leefgebied is nodig, waarbij vooral voldoende voedselaanbod van belang is om de huidige aantallen en het huidige verspreidingsgebied te kunnen waarborgen.

Oordeel: De huidige situatie is voor de broedvogelpopulatie van de eider zeer ongunstig gelet op de recente afname die waarschijnlijk samenhangt met een kwaliteitsverlies van het leefgebied.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Populatie	gunstig	zeer ongunstig
Leefgebied	gunstig	zeer ongunstig
Toekomstperspectief	gunstig	gunstig
Eindoordeel	gunstig	zeer ongunstig

4.2 Niet-broedvogels

Trends in Nederland: De aantalsontwikkelingen van niet-broedende eiders volgen min of meer die van de broedvogelpopulatie. Mede door de beperkte beschikbaarheid van telgegevens vertoont het verloop sterke schommelingen en is er geen sprake van statistisch significante toe- of afname.

Aantalsontwikkeling eider (niet broedvogel)

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie van niet-broedende eiders laat geen significante toe- of afname zien vanaf 1981 (1981-2003) en ook niet over de periode 1994-2003. Binnen de afzonderlijke Vogelrichtlijngebieden is er echter sprake van een sterke, significante toename van de niet-broedende eiders over de periode 1981-2003 in de Noordzeekustzone en de Voordelta. Deze toename komt vooral neer op pieken in de aantallen in 1991 en 1993. In de winters van 1999/2000, 2000/2001 en 2001/2002 werden relatief lage aantallen geteld in combinatie met het optreden van massale sterfte. Na het piekseizoen 1995/1996 met 160.000 vogels volgde een reductie tot minder dan 90.000 vogels in de winter van 2002/2003. In samenhang met enig herstel in het schelpdieraanbod hielden de meeste eiders zich in 2002/2003 weer in de Waddenzee op en in deze winter was geen sprake van verhoogde sterfte. Ook in 2003/2004 waren de aantallen weer wat hoger, en daardoor is de afname niet meer statistisch significant.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig.

De verspreiding van de eider is sinds 1981 verruimd in die zin dat sinds rond 1990 (tijdelijk) een groter aandeel in de Noordzeekustzone en de Voordelta verblijft. Waarschijnlijk is dit echter een gevolg van verslechterd voedselaanbod in de Waddenzee.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig.

Na een periode met verhoogde sterfte en afname van de aantallen is recent enige vooruitgang in de eiderpopulatie opgetreden. Deze vooruitgang heeft de afname die in de periode tussen de winters van 1994/1995 en van 2003/2004 optrad in zoverre goedgemaakt dat ze niet meer van wezenlijk belang lijken.

Beoordelingsaspect leefgebied: zeer ongunstig.

Massale sterfte en het uitwijken van eiders vanuit de Waddenzee naar de Noordzeekustzone en Voordelta zijn duidelijke aanwijzingen voor een verslechtering van de kwaliteit van het leefgebied, ondanks enige voorzichtige tekenen van herstel.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig.

Het Beleidsbesluit Schelpdiervisserij 2005-2020 lijkt gunstig voor de eider, vooral gezien het beleidsbesluit dat 85% van het in het voorjaar opgeviste mosselzaad op percelen in de Waddenzee uitgezaaid moet worden.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Nodig is een leefgebied met voldoende omvang en kwaliteit voor een seizoensmaximum aantal van 115.000-140.000 eiders in het landelijke netwerk van vogelmonitoringsgebieden. Daarbij is uitgegaan van de gemiddelde waarde van de seizoensmaxima van 1980/81 t/m 1996/97 en een aanpassing op grond van de maximaal te verwachten draagkracht in de Waddenzee.

Oordeel: Voor niet-broedvogels van de eider wordt de staat van instandhouding als zeer ongunstig beoordeeld op grond van de verslechtering van het leefgebied (voedselaanbod) en de grote wintersterfte die zich in enkele recente winterseizoenen heeft voorgedaan. Dergelijke sterfte in combinatie met de verplaatsing naar de Noordzee is een duidelijke aanwijzing dat de soort onvoldoende levensmogelijkheden vindt in de Waddenzee.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Populatie	gunstig	gunstig
Leefgebied	gunstig	zeer ongunstig
Toekomstperspectief	gunstig	gunstig
Eindoordeel	gunstig	zeer ongunstig

5. Bronnen

- Berrevoets, C. & F.A. Arts, 2003. Midwintertelling van zee-eenden in de Waddenzee en de Nederlandse kustwateren, januari 2003. Rapport RIKZ/2003.008. Rijksinstituut voor Kust en Zee, Middelburg.
- Camphuysen, C.J., 1996. Ecologisch profiel van de Eidereend *Somateria mollissima*. RIKZ werkdocument 96.146x. Rijksinstituut voor Kust en Zee.
- Camphuysen, C.J., Berrevoets C.M., Cremers H.J.W.M., Dekinga A., Dekker R., Ens B.J., van der Have T.M., Kats R.K.H., Kuiken T., Leopold M.F., van der Meer J. & Piersma T., 2001. Mass-mortality of common eiders (*Somateria mollissima*) in the Dutch Wadden Sea, winter 1999/2000: starvation in a commercially exploited wetland of international importance. *Biological Conservation* 106: 303-317.
- Desholm, M., Christensen T.K., Scheiffarth G., Hario M., Andersson A., Ens B., Camphuysen C.J., Nilsson L., Waltho C.M., Lorentsen S-H., Kuresoo A., Kats R.K.H., Fleet D.M. & Fox A.D., 2002. Status of the Baltic/Wadden Sea population of the Common Eider *Somateria m. mollissima*. *Wildfowl* 53: 167-203.

- Ens, B.J. & Kats R.K.H., 2004. Evaluatie van Voedselreservering Eidereenden in de Waddenzee-rapportage in het kader van EVAII deelproject B2. Alterra rapport 931, 1-155. Alterra, Wageningen.
- Jong, M.L. de, Ens B.J. & Kats R.K.H., 2003. Aantallen Eidereenden in en rond het Waddengebied in de winter van 2002/2003. alterra rapport 794, Alterra, Wageningen.
- Leopold, M.F., 1993. *Spisula's* zeeëenden en kokkelvissers: een nieuw milieuprobleem op de Noordzee. *Sula* 7 (1): 24-28.
- Leopold, M.F., 1996. *Spisula subtruncata* als voedselbron voor zee-eenden in Nederland. BEON Report 96-2. Rijksinstituut voor Kust en Zee, Den Haag.
- Oosterhuis, R. & K. van Dijk, 2002. Effect of food shortage on the reproductive output of Common eiders *Somateria mollissima* breeding at Griend. *Atlantic Seabirds* 4: 29-38.
- Swennen, C., 1991. Ecology and population dynamics of the Common Eider in the Dutch Wadden Sea. PhD thesis, Rijksuniversiteit Groningen.
- Tulp, I., Schekkerman H., Larsen J.K., van der Winden J., van der Haterd R.J.W., van Horssen P., Dirksen S. & Spaans A.L., 1999. Nocturnal flight activity of sea ducks near the windfarm Tunø Knob in the Kattegat. Report 99.64. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- Zucco C. & Merck T., 2004. Ökologische Effekte von Offshore-Windkraft-Anlagen. *Naturschutz und Landschaftsplanung* 36: 261-269.